

Fejezetek a kőszegi textilipar történetéből

Lázár Károly

Az egykori Kőszegi Posztógyár helyén ma emlékhely található. Ezen a helyen 1902-ben kezdte meg működését az Első Magyar Hímzőgyár Soukup & Korb cég, ahol hímzett és csipkeárukat készítettek. Miután ez a gyár tönkrement, 1918-tól az Első Magyar Nemez-, Posztó- és Fezgyár Rt. vette meg az épületet és kezdett itt ruházati posztót gyártani. Az évtizedek során a gyár bővült, korszerű berendezésekkel gyarapodott és nagyszerűen prosperált. 1963-tól az akkor szombathelyi központtal létrehozott Lakástextil Vállalat (LATEX) egyik gyáráként, Kőszegi Posztógyár néven működött tovább – ehhez a vállalatcsoporthoz tartozott még a Kőszegi Bútorszövetgyár, a Soproni Szőnyeggyár, a Szombathelyi Takarógyár és a Tatai Szőnyeggyár is. Az 1989–1990-es rendszerváltást követően azonban – mint ahogy ez a hazai textiliparban sajnos szinte mindenütt bekövetkezett – a termelés folyamatosan csökkent, majd végül a cég tönkrement, felszámolták és épületeit 2008-ban lerombolták. A LATEX az 1990-es évek privatizációs folyamata során – minimálisra csökkentett termelés mellett – 2000. január 1-jétől LATEX 2000 Zrt. néven még működött, 2011-ben bekövetkezett felszámolásáig.

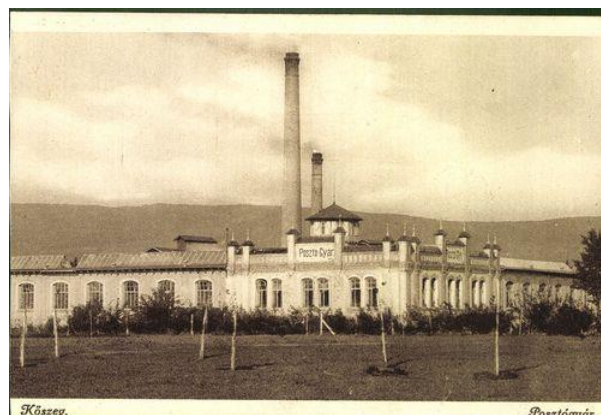
A Kőszegi Posztógyár helyén kialakított emlékhelyen 18 tablón mutatják be Kőszeg város textilipari múltját, kiegészítve a volt Lakástextil Vállalat többi gyárának rövid ismertetésével. Az emlékhelyet 2011-ben a város és a textilipar képviselőinek társadalmi összefogásával létesítették, Huber László polgármester és Básthy Béla alpolgármester hatásos működése idején, az egykori gyár volt munkatársainak és több, kiállítástervező és -kivitelező szakember közreműködésével. A tablók technológiai szövegét, képi anyagát Tamás Béla, a Posztógyár – már nyugdíjas – volt műszaki vezetője, a Lakástextil Vállalat fejlesztési főmérnöke állította össze. Jelen cikkünk ezeknek a tablóknak az anyaga alapján készült, amelyek rendelkezésünkre bocsátásáért ez úton is köszönettel tartozunk Tamás Bélának.

Ennyi maradt – A Kőszegi textilipar emlékhelye

A Kőszegi Nemez- és Posztógyár

Kőszegen már a 16. században – de feltehetőleg még korábban is – állítottak elő ruházatkodásra és gazdasági alkalmazásra szolgáló szövetet. 1504-ben a vászonszövő takácsok céhet alapítottak, 1626-ban példájukat a posztósok is követték. 1697-ben a posztós céh kérte a városi tanácsot a Gyöngyös patak medrének szabályozására a

A Kőszegi Posztógyár egykori épülete

posztógyártás vizigényének biztosítására, majd 1724-ben egy nagyobb posztó-kalló-fonoda üzem létesítését kezdeményezték. A 19. század végéig 319 posztós mester dolgozott családjával a városban.

1844-ben szervezték meg a Kőszegi Posztó- és Gyapjuszövetgyár Egyesületet, amely megalapította és 1846-ra felépítette a Posztógyárat. A gyárat a posztós cég szakemberei vezették és 250 munkást foglalkoztattak. Az 1848–1849 évi szabadságharc idején – császári tilalom ellenére – a honvédségnek posztót szállítottak. A gyár 1852-ig működött, majd épületét malomnak alakították át, 1876-tól 1920-ig laktanyaként használták. 1923-ban ezen a helyen indította meg *Eisner Kamill* a Sisakgyárat. 1926-tól internátust, 1930-ban iskolát telepítettek az épületbe, amit aztán 1947-ben bontottak le.

Az Első Magyar Nemez- és Kalaptompgyárat 1897-ben alapította egy prágai testvérpár, *Eisner Kamill* és *Frigyes*, az egykori posztós céh telkén, a rajta lévő kalló és fonoda helyén. A gyártáshoz és a kallózógépek működtetéséhez szükséges vizet a telep melletti Gyöngyös patak biztosította. 1903-ban bővítették a gyárat, 1905-ben pedig vízierővel működtetett villamos erőművet létesítettek. 1908-ban, 1914-ben és 1916-ban további bővítéseket hajtottak végre. 1917-ben az országosan elismert, jónévű Nemez Ipartestület átalakult, új neve Nemezgyár Részvénytársaság lett és megvette a csődbe jutott csipke- és hímzőgyárat. 1918-ban nagyobb külföldi (osztrák és svájci) tőkebevonással létrehozták az Első Magyar Nemez-, Posztó- és Fezgyár Rt.-t.

Az 1918. évi megalakulástól a város két ellentétes részén, de közös (bécsi) irányítás mellett működött a Nemezgyár és a korábbi Első Magyar Hímzőipar Soukup és Korb gyár helyén létesült Posztógyár. A Nemezgyárban nyereg- és szőnyegnemezeket, kalaptompokat és török és arab országok érdeklődésére válaszul fezeket gyártottak. Az 1920-as években egyre jobban fellendült a műszaki nemez, csiszolókorongok, ruháipari nemez, biliárdposztók gyártása is. Az 1928–1932 közötti válságos években csökkent a Nemezgyár termelése. 1940-tól a II. világháború végéig a gyár katonai felügyelet alatt működött, mert egyre nagyobb volt a műszaki és katonai célú nemez iránti igény. A háború alatt a gyár nem szenvedett nagyobb károkat és egy ideig szovjet katonai parancsnokság alatt működött.

A Posztógyár eredetileg katonák, postások, vasutasok egyenruháihoz, valamint más köztisztviselők öltözékeihez szükséges szöveteket gyártottak. A szövetek gyártását a Nemezgyárban létesített festőde-kikészítő üzemben fejezték be. Ugyanott működött a lazaanyag- és fonalfestőde is. A gyárat 1927-ben egy a MÁV által támasztott minőségi kifogás következtében beállott csődhelyzet miatt kellett bezárni. Fonó- és szövőgépeit a Nemezgyár vette át és ott bevezették a svájci sapka gyártását is. Az 1932–1939 közötti években azonban a kereslet újra fellendült, mert katonaság számára szükség volt ruházati posztóra, takarókra, és a lakosság körében is egyre népesebbé vált a lóden kabátanyag, de gyártottak könnyebb női, valamint velúr kabátszöveteket is. A háború alatt ez az üzem sem szenvedett el nagy károkat, ezért 1945-ben – ha csökkent termeléssel is – fokozatosan újra elkezdődött itt is a munka: lódenszöveteket és vállkendőket („berliner kendőket”) gyártottak.

1949-ben megtörtént mindkét gyár államosítása és a két gyár mint Kőszegi Nemez- és Posztógyár Nemzeti Vállalat működött tovább 1957-ig, amikor is Kőszegi Posztó- és Nemezgyár Nemzeti Vállalattá nevezték át, mert addigra a posztógyár termelése vált hangsúlyosabbá. Az 1960-as évektől jelentős profilváltozás következett be: a felgyorsult lakásépítési program folytán megemelkedett a bútorszövetek, függönyök és más lakástextiliák iránti igény és ennek következtében új technológia is megjelent a gyárban: a Malimo típusú varrvahurkolt kelmék gyártása. 1963-ban a vállalatot a szombathelyi központú Lakástextil Vállalathoz csatolták. Az 1980-as években azután nagy mennyiségű gépkocsi-üléshuzatot is készítettek. A következő években aztán sajnos folyamatosan csökkent a termelés, majd végül be kellett zárni a gyárat. Bár az épület toronyépületét a város műemlékké akarta nyilvánítani, azt egy vállalkozó ezt megelőzően 2008-ban engedély nélkül lebontotta. Az ügyből nagy botrány kerekedett és végül – több éves pereskedés után – az elkövetőket el is ítélték. Az épület helyén ma élelmiszer-áruház és mellette a fentebb említett Emlék-hely működik.

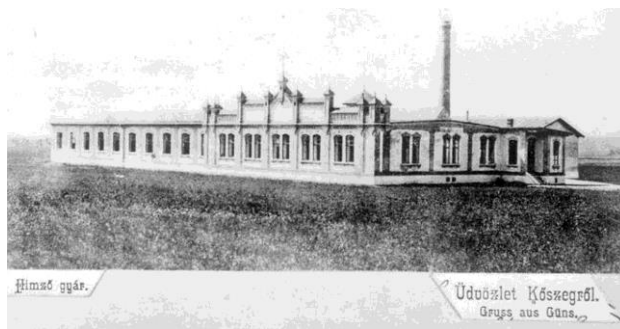

A toronyépület, amelyet műemlékké kívántak nyilvánítani

A Nemezgyárat a privatizáció során két szadai bártnő, *Hargitai Éva* és *Fodor Ilona* vásárolta meg és ott – jelentős részben az eredeti géppark megtartásával és a hagyományos alapokon nyugvó, de korszerű technológia folytatásával – *Multifelt Factory* néven továbbra is ipari és dekorációs gypjúfílc-gyártmányok készülnek.

Az Első Magyar Hímzőipar Suokup és Korb gyár

A történet 1901-ben kezdődött, amikor a bécsi *Hugo Suokup* és *Ferdinand Korb* bejelentette: hímző-,

A Hímzőgyár az 1920-as években

csipketerítő és konfekciógyárat kívánnak létrehozni Kőszegen. 1902-ben fel is épült a gyár és Első Magyar Hímzőipar Soukup & Korb Kőszeg néven (a helyiek által csak „csipkegyárnak” nevezett üzem) megkezdte működését. Ekkor 50 munkás dolgozott a gyárban és elsősorban hímzett csipkéket készítettek. A gyárat folyamatosan fejlesztették és ennek finanszírozhatósága érdekében 1905-ben Suokup és Korb Hímzőipari Rt. néven részvénytársasággá alakították. 1907-re alakult ki a gyár végleges állapota, ahol túlnyomórészt hímzett árukat, ezen kívül bobinet csipkegyártó gépeken csipkéket készítettek. Közben több ízben is sztrájkok zavarták meg a termelést, mert a gyár vezetősége kőszegiek helyett inkább cseh munkásokat alkalmazott. A készáru értékesítése és a kereslet hiánya is gondot okozott, de a gyártmányok minőségét erősen veszélyeztette a Gyöngyös patak vize, amely inkább festette, mint fehéřítette a csipkét. 1913–1914-től gazdasági okok miatt fokozatosan megszüntették a termelést és 1915-ben be is zárták a gyárat, amelynek épületében hadikórházat rendeztek be az I. világháborúban megsebesült katonák részére. Az épületet 1917-ben a Nemezgyár Rt. vette meg és itt rendezte be a Posztógyárat.

A Sisakgyár

A Nemezgyárat alapító *Eisner Kamill* Kőszegi 1923-ban Sisak- és Fémárugyár néven egy másik gyárat is alapított Kőszegen, a régi Posztógyár épületében. A gyárban különféle gypjúból nemezeléssel keményebb, tömörebb és vastagabb sisaktopokat állítottak elő további feldolgozásra, a tűzoltóság, a rendőrség, a csendőrség, a katonaság számára, részben exportra is. A gyár nagyüzemileg 1930-ig működött, ekkor az épületet a Tanítóképző Intézet foglalta el, de kisüzemileg 1940-ig néhány emberrel folyt még ezeknek a sisaktopoknak a gyártása egy másik kőszegi épületben.

A Magyar Ágyterítő- és Bútorszövetgyár

A gyárat 1928-ban egy 1880-ban épült kőszegi gőzmalom épületében *Czeke József* és *Hohemberg Rudolf* alapította egy leszerelt osztrák gyár szövő- és egyéb gépeivel, amelyeken a Posztógyárból átkerült munkások dolgoztak. Kezdetben ágy- és asztalterítőket készítettek, 1929-ben bevezették a bútorszövetgyártást is. 1935-ben épült fel a gyárhoz tartozó fonalfestőde. 1936-ban további fejlesztéseket hajtottak végre, egyebek között szőnyegszövőgépet is vásároltak és nem csak magyar piacra dolgoztak, hanem Angliába, Argentínába, Jordániába, Dél-Afrikába is eljutottak a termékeik. 1939-ben az eredeti betéti társaság *Czeke* és *Hohemberg* Ágyterítő- és Bútorszövetgyár Rt. néven folytatta tevékenységét. 1941–1942-ben hadiüzemként dolgoztak. 1945-ben a gyár tulajdonosai elhagyták az országot, a gyár a Vörös

Az Ágyterítő- és Bütorszövetgyár épülete

Hadsereg parancsnoksága alá került, majd az 1948-as államosításkor Kőszegi Ágyterítő- és Bütorszövetgyár Nemzeti Vállalat néven folytatta tevékenységét. 1954 és 1958 között a Kőszegi Posztó- és Nemezgyár, valamint a Kőszegi Ágyterítő- és Bütorszövetgyár egyesüléséből létrejött Kőszegi Textilművek gyáraként működött, majd 1958-tól ismét önálló vállalat lett. 1963. január 1-jén megalakult a Lakástextil Vállalat és az Ágyterítő- és Bütorszövetgyár is – Kőszegi Bütorszövetgyár néven – ehhez csatolták. A gyár 1995-ben német tulajdonba került, ASTE Hungária Bütorszövetgyár Rt. néven folytatta működését, majd 2000-ben három magyar magánszemély vásárolta meg és ASTE Hungária Lakástextilgyártó Kft. néven üzemeltette. A cég a kereslet csökkenése miatt tönkrement, felszámolták és beolvadt a MERITUM Kft.-be, amely az ASTE márkanévet megtartva bütorszövetek és lakástextiliák gyártásával és kereskedelmével foglalkozik.

A Fojtásgyár

Gotthard Dezső 1932-ben egy egyemeletes épületben, 10–20 munkással alapította meg fojtásgyárát. A kezdeti időktől állati szőrből és gyenge minőségű gyapjúféleségekből nemez szigetelőlemezeket gyártottak. Ezekből a mindkét oldalon színes papírral leragasztott lemezekből mechanikus kivágógéppel „stancolták ki” a vadásztöltény-gyárak részére készült fojtásokat. A vadásztöltények gyártása során a fojtással a fém-töltényhüvelyekbe elhelyezett gyutacsot, lóport, sörétet tömítették („fojtották”) le. A nemezelt lemezeket ezenkívül szuurokkal átítatva a MÁV-nak adták el vagonok szigetelésére. De ezek mellett más célokra is gyártottak csőszigetelő szalagokat.

Az államosítás után, 1950-ben a fojtásgyárát áthelyezték és beolvasztották a Nemezgyárba. 1984-ben megszűnt ez a nemezből készült fojtásgyártás, mivel az olcsóbb műanyagfojtás kiszorította a piacról.

Felhasznált szakirodalom

- Az Emlékhely kiállítási anyaga
- A kőszegi nemezgyár – Van mit megtapintani, látszik, miből mi lesz.
<https://www.vaol.hu/helyi-kozelet/2020/09/a-koszegi-nemezgyar-van-mit-megtapintani-latszik-mibol-mi-lesz>
- Bűnösök a posztógyár ledózerolói.
<https://www.vaol.hu/cimlapon/2012/01/bunosok-a-posztogyar-ledozeroloi>
- Söptei Imre: Egy elfelejtett gyár – Első Magyar Hímzőipar Suokup és Korb Kőszegen. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 2004/1. 63–80. old.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Vhk_2004/?pg=77&layout=s